

УДК 338.43.01

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ РЕГІОНАЛЬНОГО РИНКУ М'ЯСА В УКРАЇНІ

Маховський Дмитро Валерійович, асистент кафедри менеджменту організацій і адміністрування, Дніпровський державний технічний університет, к. е. н., м. Кам'янське, md_2007@ukr.net, +380978588017

Dmitry Makhovsky, the assistant of organizational management and administration Dnipro State Technical University, Ph.D., Kam'yanske, md_2007@ukr.net, +380978588017

D. Makhovsky. Modern trends in regional markets meat in Ukraine.

The article shows the results of the meat market research in Ukraine. The main trends in the market of meat in general and in its individual segments have been determined and analyzed. The real and potential capacity of the markets for poultry, pork and beef in Ukraine has been studied. The most significant factors in the development of the market under investigation have been identified and analyzed. The market growth potential is calculated for a scientifically based consumption rate per person. The main structural changes in the supply and consumption fund for the types of meat that occurred during the period studied are highlighted. Economic estimation of net exports of the main types of meat in Ukraine was carried out. The main components of the balance of meat and meat products by individual species have been studied. Proposals and recommendations regarding the prospects for the development of the meat market in Ukraine and its individual segments in conditions of negative socio-economic processes that occurred in the state were presented and justified. Priority of the meat supply increase in Ukraine is determined as one of the main components of the price stabilization mechanism in the market and the prerequisites for the growth of net exports.

Маховський Д. В. Сучасні тенденції розвитку регіонального ринку м'яса в Україні.

У статті представлені результати дослідження ринку м'яса в Україні та Дніпропетровській області. Визначено і проаналізовано основні тенденції в кон'юктурі ринку м'яса в цілому і в окремих його сегментах. Досліджено реальну і потенційну ємність ринків птиці, свинини і яловичини в Україні. Встановлено та проаналізовано найбільш значущі чинники розвитку досліджуваного ринку. Розраховано потенціал зростання ринку за науково обґрунтованої норми споживання на одну людину. Висвітлено основні структурні зміни пропозиції і фонду споживання за видами м'яса, які відбулися протягом дослідженого періоду. Проведена економічна оцінка чистого експорту основних видів м'яса в Україні. Досліджено основні складові балансу м'яса і м'ясопродуктів за окремими видами. Представлені та обґрунтовані пропозиції і рекомендації щодо перспектив розвитку ринку м'яса в Україні та окремих його сегментів в умовах негативних соціально-економічних процесів, які відбулися в державі. Визначено пріоритетність нарощування пропозиції м'яса в Україні, як одну з основних складових механізму стабілізації цін на ринку і передумов для зростання чистого експорту.

Маховский Д. В. Современные тенденции развития регионального рынка мяса в Украине.

В статье представлены результаты исследования рынка мяса в Украине и Днепропетровской области. Определены и проанализированы основные тенденции в конъюнктуре рынка мяса в целом и в отдельных его сегментах. Исследована реальную и потенциальную емкость рынков птицы, свинины и говядины в Украине. Установлено и проанализированы наиболее значимые факторы развития исследуемого рынка. Рассчитано потенциал роста рынка за научно обоснованной нормы потребления на одного человека. Освещены основные структурные изменения предложения и фонда потребления по видам мяса, которые произошли в течение исследованного периода. Проведена экономическая оценка чистого экспорта основных видов мяса в Украине. Исследованы основные составляющие баланса мяса и мясопродуктов по отдельным видам. Представлены и обоснованы предложения и рекомендации относительно перспектив развития рынка мяса в Украине и отдельных его сегментов в условиях негативных социально-экономических процессов, которые произошли в государстве. Определена приоритетность наращивания предложения мяса в Украине, как одну из основных составляющих механизма стабилизации цен на рынке и предпосылок для роста чистого экспорта.

Постановка проблеми. Ринок м'яса є складовою частиною агропродовольчого ринку. Він являє собою систему відносин, пов'язаних із виробництвом і товарообігом

м'яса і м'ясопродуктів. Ринок м'яса, як і продовольчий ринок в цілому, являє собою складну економічну систему, яка динамічно розвивається і функціонує під впливом різних факторів. Ринок, в першу чергу, це підтримка рівноваги між попитом і пропозицією на певний товар. У цьому процесі важлива роль належить економічному регулюванню виробництва продукції, її переробки, збуту та споживання. Дослідження проблем формування та функціонування м'ясного ринку багато в чому перетинається з вивченням його кон'юнктури, а рішення цих проблем власне і спрямоване на створення сприятливих умов ринку. Сприятлива або позитивна кон'юнктура має місце тоді, коли ємність товарного ринку зростає, виробники отримують достатні для організації відтворювального процесу доходи, споживачі – необхідні їм товари в потрібній кількості і необхідної якості за доступними цінами, а ціни змінюються в основному тільки у зв'язку зі зміною якості товарів. Відтак, дослідження формування регіонального ринку м'яса є досить актуальним питанням, оскільки, виходячи з національних особливостей, життєвими потребами населення України є споживання м'яса і м'ясопродуктів.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблеми функціонування агропродовольчого ринку привертають значну увагу вітчизняних економістів - аграрників. Вагомий внесок у їх вирішенні здійснили Т. Г. Дудар, С. Л. Дусановський, М. Г. Кириленко, О. М. Шпичак, Г. В. Черевко. Дослідженню проблем виробництва м'ясної продукції, формування ринку м'яса присвячені праці П. С. Березівського, М. В. Зось-Кіора, М. В. Зубця, М. В. Калінчика та багатьох інших. Вони визначили основні принципи функціонування вітчизняного агропродовольчого ринку, стратегічні напрями розвитку ринку м'яса і м'ясопродуктового підкомплексу. Однак складність і багатогранність питань, пов'язаних із вирішенням відповідних проблем на практиці, зумовлює необхідність подальших досліджень. Це насамперед стосується врахування динаміки зниження купівельної спроможності населення, структурних змін у системі організації аграрного виробництва.

Потрібно враховувати регіональні особливості, пов'язані з природно-кліматичними, демографічними, структуро-утворювальними економічними чинниками. Вони визначають перспективи розвитку окремих тваринницьких галузей у різних категоріях сільськогосподарських виробників, темпи зміни попиту населення регіону на м'ясопродукти, особливості формування балансу м'ясної продукції.

Мета статті. Метою статті є дослідження засад формування і функціонування ринку м'яса в Україні і Дніпропетровській області і обґрунтування напрямів його розвитку. Об'єктом дослідження виступає процес розвитку ринку м'яса в Україні і на Дніпропетровщині. Предметом дослідження є теоретичні, методологічні і прикладні проблеми формування продовольчого ринку.

Результати дослідження. У наукових виданнях із проблем аграрної економіки сформувався підхід, коли окремий продукто-ринковий ринок охоплює сферу обігу не тільки продовольчого товару, а й сировини, необхідної для переробки. Тому, коли йдеться про ринок м'яса, здебільшого розглядаються ціни та обсяги реалізації худоби і птиці в живій вазі, так і продуктів їх забою.

У структурі продовольчого ринку важливе місце належить спеціалізованому м'ясному ринку, який включає реалізацію як м'ясопродуктів, так худоби та птиці. Об'єктивний характер формування м'ясного ринку пов'язаний з локалізацією розміщення споживачів м'ясних продуктів, їх специфічними потребами, а також розміщенням виробництва м'ясопродуктів.

Виділяють місцевий регіональний ринок, котрий пов'язаний з іншими регіональними ринками м'ясних товарів як з вивезення, так і з ввезення, але основна маса товарів реалізується на регіональному місцевому ринку, що обумовлено значними транспортними витратами, вимогами ринку реалізації парного (свіжого) м'яса та

м'ясопродуктів і рядом інших факторів. Ринок функціонує через сформовану інфраструктуру, яка охоплює поряд із сільським господарством ланки первинної обробки і промислової переробки, оптову ланку, роздрібну ланку і безпосередньо споживачів кінцевої продукції галузі.

Механізмом виконання цього є ринок м'ясної продукції, який охоплює організаційно-економічні форми взаємовідносин між суб'єктами господарювання різних сфер галузі тваринництва, забезпечуючи рух продукції на усіх стадіях відтворювального процесу – від вирощування і відгодівлі тварин (отримання м'ясної сировини) до виготовлення готових продуктів і реалізації їх кінцевому споживачу.

Отже, поняття «ринок м'яса» охоплює функціонування його відповідних контрагентів (сільськогосподарських, заготівельних, переробних і торговельних організацій), між якими об'єктивно виникають виробничі зв'язки й успішно вирішуються економічні взаємовідносини. Ринок м'яса діє за такими принципами: всеосяжність ринку (безперешкодний рух економічних ресурсів і торгівля ними); рівноправна участь на ринку суб'єктів господарювання з різними формами власності; вільне ціноутворення; поєднання саморегулювання ринку з державним втручанням; аграрне лобі і протекціонізм; розвиток партнерських взаємовідносин; поєднання економічних і соціальних моментів; всебічний розвиток ринкової інфраструктури, маркетингу і логістики. [1, с.251]

Таким чином, під м'ясним ринком розуміється сукупність соціально-економічних відносин у сфері обміну, за допомогою якої здійснюється реалізація худоби та птиці, м'яса і м'ясопродуктів і остаточне визнання суспільного характеру вкладеної в них праці. М'ясний ринок охоплює всі види угод і всі форми реалізації зазначених видів товарів. М'ясо як продукт переробки поділяється на яловичину, свинину, баранину, сало, птицю, а як окремі продовольчі товари – ковбасні вироби та м'ясні консерви.

Обсяги реалізації залежать перш за все від виробництва. Аналіз динаміки виробництва м'яса показав що, Дніпропетровська область в порівнянні з показниками України має негативну тенденцію до його зменшення на 33% за досліджуваний період, натомість в цілому по Україні виробництво зросло на 42%.

Дніпропетровська область в рейтингу областей знаходиться на лідируючих позиціях, її частка в загальноукраїнському виробництві становить менше 2% [5, с. 514].

Дослідження виробництва м'яса на 1 особу показало, що в цілому по Україні спостерігається тенденція до зростання на 54% в звітному році в порівнянні з 2000 роком, натомість в Дніпропетровській області навпаки виробництво зменшилось на 22%, найбільше вироблялось в 1995 році, таких показників Дніпропетровщина за останні 14 років не досягла.

Якщо порівняти виробництво зі споживанням м'яса в Дніпропетровській області, то воно становить в середньому 50 кг на 1 особу при науково-обґрунтованій нормі 75 кг. Відтак, можна зробити висновок, що, по-перше, в області споживають на 33% менше норми і на 17% менше середньостатистичного українця, що свідчить про низький рівень життя, а по-друге, Дніпропетровщина виробляє на 20% менше м'яса, ніж споживає, тобто ці 20% імпортується в область.

Внаслідок економічної кризи масштаби операцій на ринку м'яса різко зменшились, а отже, у нього є значний потенціал росту. Якщо в оцінці потенційної місткості ринку виходити з рекомендованої норми споживання м'яса на одну особу, то в перспективі обсяг реалізованої продукції у натуральних одиницях повинен зрости удвічі. М'ясо для переважної більшості населення залишається через його відносну дорожнечу малодоступним товаром. Різке зниження доходів населення зумовило погіршення структури його харчування через зменшення у ній частки особливо цінних продуктів тваринного походження, насамперед м'ясопродуктів.

Динаміка реалізації худоби та птиці сільськогосподарськими підприємствами в Дніпропетровській області за останні два роки незначно зросла, але це все рівно менше, ніж в 2005 році, та менше показників 2000 року на 40% (рис. 1).

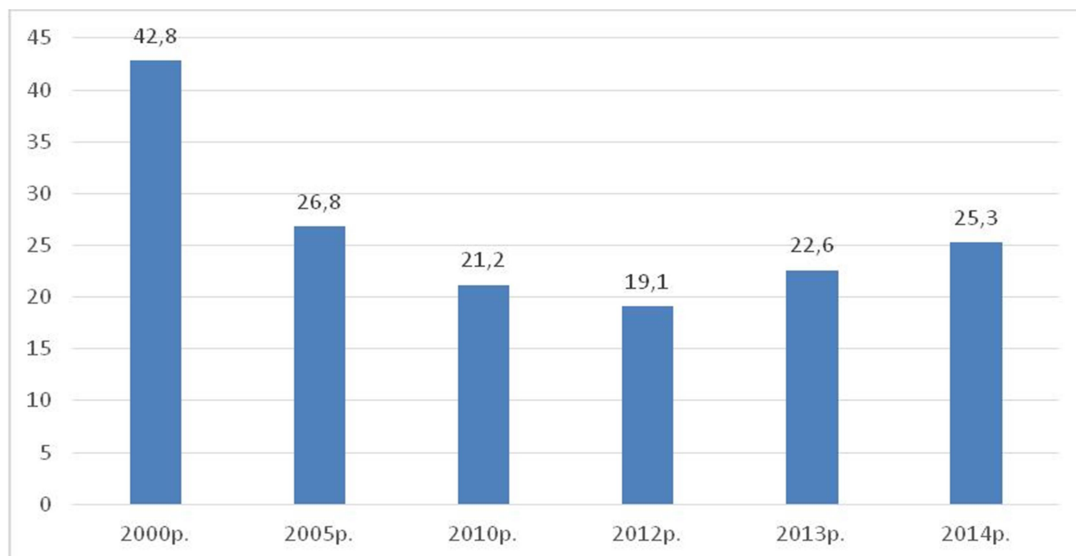

Рис. 1. Динаміка реалізації худоби та птиці сільськогосподарськими підприємствами, тис. т

В першу чергу така динаміка адекватна зменшенню обсягів виробництва.

Аналіз структури реалізованої продукції за різними каналами показав, що за останні 10 років реалізація переробним підприємствам та на ринку залишалась майже без змін в середньому 43% і 21% відповідно, а реалізація по іншим напрямкам зросла до 36% в 2014 році (рис. 2), тобто збільшилась реалізація через мережу супермаркетів та власні торгові точки.

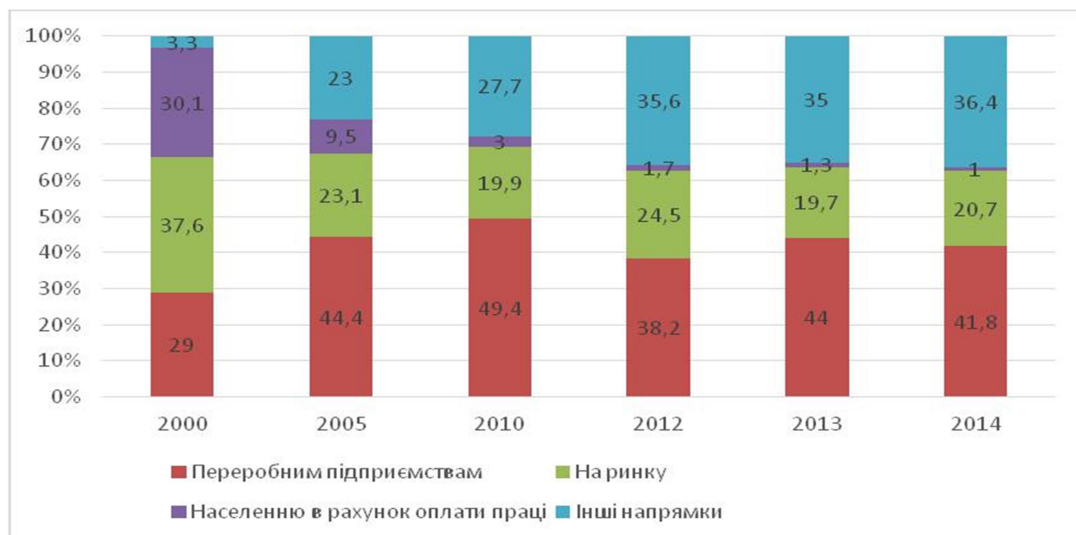

Рис. 2. Структура реалізації м'яса, %

Середні ціни реалізації худоби та птиці зросли в 2015 році на 78% в порівнянні з 2011 роком і на 44% в порівнянні з 2014 роком (рис. 3). Однак зростання цін все рівно не покриває зростаючих витрат на виробництво і реалізацію, тому ринок м'яса залишається незбалансованим.

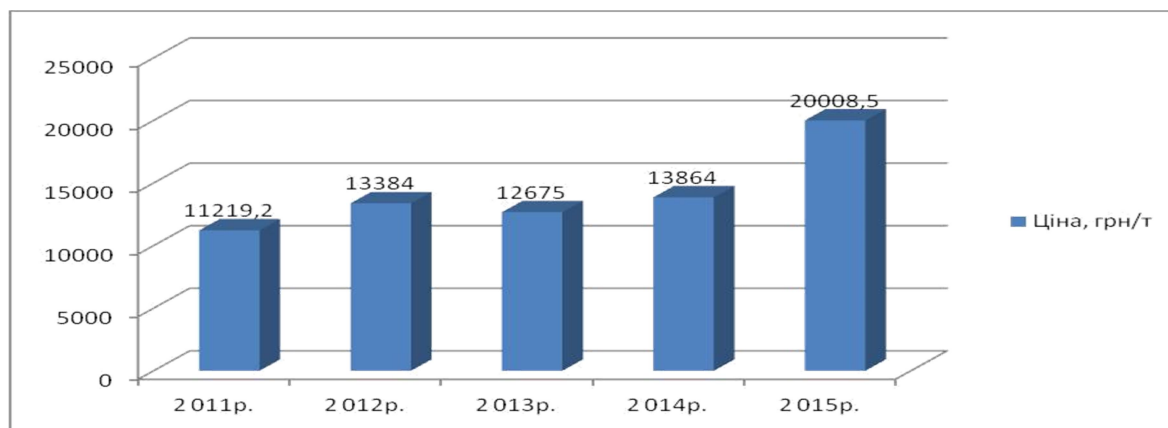

Рис. 3. Динаміка середніх цін реалізації худоби та птиці, грн./т (середні ціни по Україні)

Зростання виробництва тваринницької продукції, в тому числі свинини, є дуже важливим в контексті державної продовольчої політики. За досвідом розвинутих країн світу сільськогосподарських товаровиробників необхідно підтримати на законодавчому рівні, шляхом врегулювання фінансово-економічних та організаційних аспектів ринку м'яса, включаючи встановлення зважених механізмів державного управління цим ринком.

Протягом 2015 року ціни також змінювались, зокрема закупівельні ціни на свинину найвищими були середині року і в грудні вони знизились до 26 грн. за 1 кг (рис. 4). На початку 2016 року ціна на свинину 1 категорії становила 27-29 грн./кг, 2 категорії – 25 – 28 грн./кг, яловичину - 23-32грн./кг, птицю - 31-34 грн./кг (рис. 4).

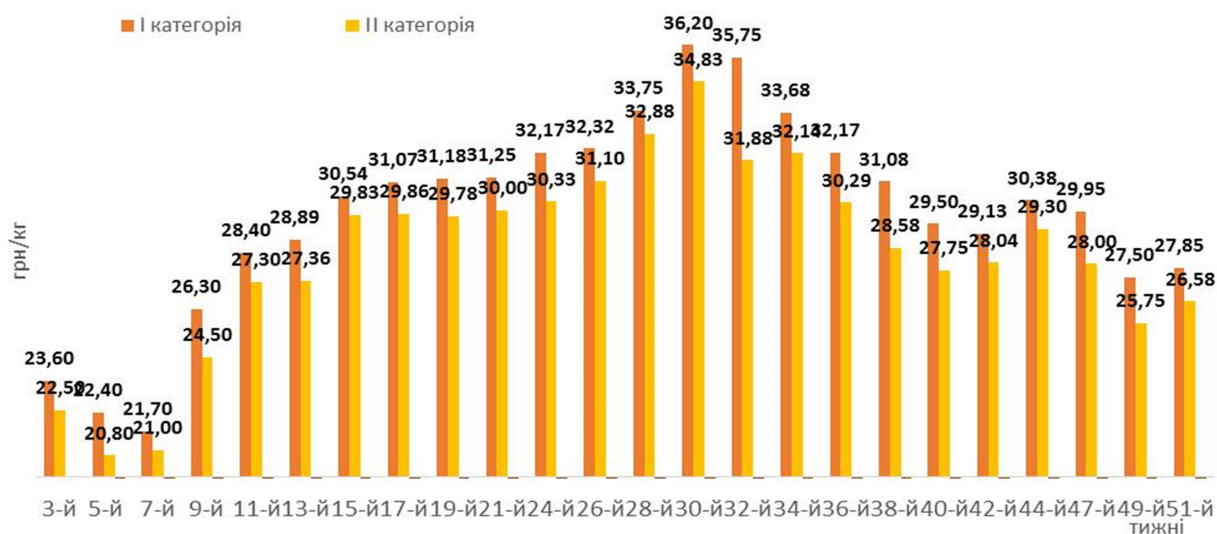

Рис. 4. Динаміка закупівельних цін на живець свиней 1 та 2 категорій, грн./кг

Таким чином, цінова ситуація досить нестабільна і потребує регулювання, в тому числі і державного. Державне регулювання передбачає пряме втручання державних органів у товарообмінні операції, фінансову підтримку сільськогосподарських виробників, розробку норм і стандартів якості продукції й контроль за їх дотриманням. Інтеграційне регулювання передбачає погоджувальні дії суб'єктів ринку в рамках вертикальних інтеграційних структур, вплив на розвиток м'ясопродуктового підкомплексу та ринку м'яса діяльності національних і регіональних асоціацій виробників.

Результати досліджень показують необхідність у невідкладній корекції та розвитку векторів державної політики у тваринництві та м'ясопереробці в наступних напрямках:

- стимулювання ефективних каналів переробки і просування свіжого та охолодженого м'яса, посилення контролю за вмістом та виробництвом ковбас із заміниками рослинного походження та низькосортних субпродуктів;

- заохочення до впровадження та імпорту передових вітчизняних і зарубіжних технологій низьковитратного вирощування худоби та переробки м'яса, введення стимулюючих дотацій за підвищення ефективності виробництва та зменшення собівартості продукції;

- активна підтримка в питаннях створення сучасних виробництв із первинної переробки м'яса при великих підприємствах і переробних кооперативах малих та середніх виробників із вирощування худоби та птиці;

- всебічне стимулювання заготівельної та переробної кооперації серед виробників середніх та великих підприємств з первинної переробки;

- прискорення адаптації національних стандартів до міжнародних норм;

- стимулювання створення та підтримка розвитку професійних та міжпрофесійних об'єднань виробників і переробників м'яса, перенесення на них функцій промоування вітчизняної продукції на цільових ринках, частково функцій розробки стандартів та контролю за їх дотриманням.

Формування організованого ринку м'яса передбачає також розвиток мережі гуртових ринків. Створення спеціалізованих осередків гуртової торгівлі м'ясом забезпечить належні умови для реалізації продукції за справедливими цінами, контроль за якістю продуктів, сприятиме розвитку міжрегіональної і міждержавної торгівлі.

Гуртові ринки та заготівельна кооперація є важливим елементом інтеграційного регулювання ринку м'яса, стимулятором розвитку співпраці між сільськогосподарськими виробниками і переробними підприємствами. З цією метою пропонується укладати довготермінові контракти між переробними підприємствами, з одного боку, та окремими сільськогосподарськими підприємствами й кооперативами, утвореними особистими селянськими і невеликими фермерськими господарствами, з іншого. Контракти повинні передбачати обсяг сировини, яку планує закупити переробне підприємство у виробника, терміни поставки худоби, причини, через які переробне підприємство може зменшити обсяги закупівлі худоби, коридор цін, за якими здійснюватиметься розрахунок.

Висновки. Враховуючи весь комплекс факторів, пов'язаних із станом та перспективами розвитку м'ясопродуктового підкомплексу, необхідно сформулювати цілісну систему заходів державного врегулювання ринку м'яса в Україні з метою створення сприятливих економічних, правових, організаційних та інших умов для зростання виробництва м'яса та надання вітчизняним виробникам відповідної допомоги в фінансовій, правовій, інформаційній, дипломатичній, маркетинговій сферах. За результатами досліджень, які представлені у статті, встановлено, що більше 60% усього м'яса в Україні виробляється сільськогосподарськими підприємствами, відповідно решта пропозиції формується господарствами населення. Рівень забезпеченості внутрішнім виробництвом споживання м'яса та м'ясопродуктів загалом становить 101,5%. Експортний потенціал здебільшого реалізується за рахунок галузі птахівництва, частка якої у сукупному експорті м'яса перевищує 80%. Обсяг чистого експорту м'яса в Україні у 2016 р. зріс на 150 тис. т порівняно з 2015 р. Рівень споживання м'яса в Україні на душу населення в рік на 35 – 45% нижчий, ніж у розвинутих державах світу. Для забезпечення росту ринку на основі вітчизняної сировини, необхідно додатково збільшити обсяги виробництва м'яса на 1,2 млн. тонн. Перспективи розвитку ринку м'яса в Україні полягають у реалізації комплексу

організаційно-економічних заходів, зокрема: зниження виробничих витрат у тваринництві; впровадження ресурсо- та енергоощадних технологій; розвиток інтегрованих виробничих комплексів; оптимізація державної фінансової підтримки; залучення іноземних та внутрішніх інвестицій у м'ясопродуктовий підкомплекс; забезпечення інформаційної підтримки виробників м'яса.

Перспективи подальших досліджень. Надзвичайно актуальними в економічній науці є дослідження чинників розвитку та прогнозування кількісних та якісних характеристик ринків продовольчих продуктів, зокрема м'яса на основі створення спеціалізованих економіко-математичних моделей, з метою одержання необхідної інформації для прийняття раціональних управлінських рішень.

Список використаних джерел:

1. *Аграрний сектор економіки України (стан і перспективи розвитку)* / за ред. М. В. Зубця, П. Т. Саблука, В. Я. Месель-Веселяка, М. М. Федорова. –К.: ННЦ ІАЕ. 2011. – 1008 с.
2. Березівський П. С. *Стратегічні пріоритети розвитку м'ясного скотарства* / П. С. Березівський // *Сталий розвиток економіки* . – 2011. – №6. –С. 165–169.
3. *Державна служба статистики України. Офіційний сайт. [Електронний ресурс]* / Режим доступу : <http://ukrstat.gov.ua>
4. Дудар Т. Г. *Формування ринку конкурентоспроможної агропродовольчої продукції: теорія, методика, перспективи: монографія* /Т. Г. Дудар, В. Т. Дудар. – Тернопіль: Економічна думка. - 2009. – 246 с.
5. *Статистичний щорічник Дніпропетровської області за 2015 р.*- Дніпропетровськ. - 2015.-542 с.
6. *Баланси та споживання основних продуктів харчування населенням України за 2016 р.: стат. зб. [Електронний ресурс].* – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.
7. Мостенська Т. Л. *Особливості формування попиту і пропозиції на ринку харчових продуктів* / Т. Л. Мостенська // *Економіка України*. – 2003. – № 2. – С. 113– 120.
8. *Тваринництво України за 2016 р.: Стат. зб. [Електронний ресурс].* – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
9. Шуст О. А. *Оцінка впливу платоспроможного попиту на збалансованість харчування населення* / О. А. Шуст // *Сталий розвиток економіки*. – 2011. – № 5 –14–18.

References:

1. M. V. Zubets, Sabluk P. T., V. J. Mesel-Veselyak & M. M. Fedorov (Eds.). (2011). *The agricultural sector of Ukraine (the state and prospects)*. Kyiv: NNC IAE.
2. Berezovskiy P. S. (2011). *Strategichni prioriteti rozvitku myasnogo skotarstva [Strategic priorities of beef cattle]*, 6, 165-169.
3. *Derzhavna sluzhba statistiki Ukrayini [State Statistics Service of Ukraine]*. (n.d.) Retrieved from <http://ukrstat.gov.ua>
4. Dudar T.H ., & Dudar V.T . (2009). *Formuvannya rinku konkurentospromozhnoyi agroprodovolchoyi produktciyi: teoriya, metodika, perspektivi: monografiya [Formation of market competitive agrifood products: theory, methods, prospects, a monograph]*. Ternopil: Ekonomichna dumka.
5. *Statistical yearbook of Dnipropetrovsk region in 2015*. (2016). Dnipro.
6. *Balansi ta spozhivannya osnovnih produktiv harchuvannya naseleennyam Ukrayini za 2016 rik [Balances and consumption of basic foodstuffs for the population of Ukraine of 2014]* (n.d.). Retrieved from <http://www.ukrstat.gov.ua>.
7. Mostenska T. L. *Osoblivosti formuvannya popitu i propozitciyi na rinku harchovih produktiv [Features of formation of demand and supply of food]*. // *Ekonomika Ukrayini*. 2, 113- 120.
8. *Livestock Ukraine for 2016 .: articles. Coll. [Electronic resource]*. - Access: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
9. Shust O. A. *impact assessment of effective demand for balanced nutrition / AA // Shust sustainable economic development*. - 2011. - № 5 -14-18.

Keywords: meat market; supply; demand; consumption fund; net exports; imports; production; market mechanism; price; market capacity.

Ключові слова: ринок м'яса; пропозиція; попит; фонд споживання; реалізація; чистий експорт; імпорт; виробництво; ринковий механізм; ціна; місткість ринку.

Ключевые слова: рынок мяса; предложение; спрос; фонд потребления; реализация; чистый экспорт; импорт; производство; рыночный механизм; цена; емкость рынка.